

De Russische soldaten beschouwen hun Czaar als een Godheid en wierpen zich voor hem op de knieën

camp, die bij de nadering van den vijand naar Gent was getrokken, en nu om nieuws vroeg.

« Hebben ze te Cherscamp geplunderd? » vroeg hij aan den ezeldrijver.

« Eén huis, meester. »

« 't Mijne zeker? »

« Ja. »

« Om die geweren? »

« Ja. »

« Ik had het nog gezegd! »

En verontwaardigd vertelt hij mij: « De burgemeester liet de wapens van de burgerij in leveren en legde ze in mijn huis, omdat dit van de gemeente is. »

« Toen de Duitschers kwamen, » hernam de ezeldrijver, « zei de burgemeester, dat alle wapens ingeleverd waren. Een overste vroeg waar ze lagen en ging met eenige soldaten naar uw huis. Ze hebben de beste geweren meegenomen en de andere kapot geslagen. »

Lang hebben we rond Quatrecht gedwaald, langs de verlaten loopgraven, waar stroo uiteengespreid lag. Daar een paard, de pooten omhoog, een afgrijselijke wonde in de zijde, waaruit 't leven weggelooft scheen met het nu dik geronnen en geklonterd bloed. In de gracht een vernield kanon, doorschoten, gebeukt, verwrongen en verbogen, met 't ontspaakte wiel tegen een schier afgerukte plaat. En bij dien vertraptten raapakker, bij 't gehavende hoefje, waar twee boeren hun uiteengerukte graanmijt weer rechtstelden, geleek dit wrak toch nog een gestorven reus.

Gisteren had het Melle doen schokken en Gent laten trillen en dood en vernieling gebracht. Nu lag 't daar wel machteloos en vreeswekkend toch nog...

De zon belichtte 't landschap, echter was de streek zoo somber, zoo doodsch, zoo weemoedig. We waren ook zoo gewoon haar in vollen vrede te zien, onder de zorg en de liefde van den vlijtigen landman.

Ik keek den Brusselschen steenweg af. Hij golfde ginds de hoogte in, lag daar rustig, doodsch zelfs, maar we wisten, dat achter de hoogte de vijand loerde.

Ja, Aalst had veel geleden. In die dagen schreven we nog 't volgende:

« In het gasthuis van Wetteren liggen tal van Aalstersche burgers, die bij de krijgswegelingen zwaar gekwetst werden.

Frans Meulebroeck, vader van twee kinderen, moest met andere burgers voor de Duitsche soldaten gaan. « De Duitschers », zoo vertelde hij, « plaatsten ons voor hen, om op de Belgische soldaten te kunnen schieten, waardoor dezen verhinderd waren, teneinde ons niet te treffen, zich te verdedigen. »

Een Duitsche officier gaf zijn manschappen bevel zich plat op den grond te leggen. De burgers deden dit ook. Toen schoot een Duitscher op Meulebroeck en verwondde hem.

De Duitschers moesten aftrekken en dit was de redding der burgers.

In hetzelfde hospitaal ligt ook de 14-jarige Belon Roehens. De knaap was te Aalst in het gasthuis met een gewond been, toen de bommen op het gebouw ontploften. De jongen vluchtte in den tuin. Een shrapnell trof zijn nog gezonden voet.

Theophiel Dhondt lag ook in het gasthuis te Aalst, want hij was door een Duitscher in den schouder geschoten. Bij 't bombardement der

stad werd hij met andere zieken en met de oude mannen en vrouwen, die in hetzelfde gebouw verbleven, weggevoerd.

Een korrespondent van een Gentsch blad vertelt van eenige Aalstersche slachtoffers nog o.m. 't volgende :

« Leopold de Man, wonende Hovenierstraat 90, 46 jaar oud, moest ook voor de Duitschers gaan. De man was bij zijn zuster in den kelder gevlucht, doch werd eruit gehaald. Hij kreeg een kolslag op het voorhoofd en een bajonetsteek door de rechterdij.

Toch moest hij nog voor de Duitschers stappen en ontving gedurig stompen met een geweerlof in den rug. Hij ook wierp zich plat ten gronde, toen de Belgen kwamen en kon zich na de vlucht der Duitschers redden. De ongelukkige weet niet waar zijn vrouw, zoon en dochter zich bevinden.

Jan Volmaere, 44 jaar oud, wonende te Gysegem, lag in een onrustigen en koortsachtigen slaap. De dokter zei, dat de man door een mitrailleur zoo erg aan 't rechterbeen was getroffen geworden, dat men 't lichaamsdeel heeft moeten afzetten. De ongelukkige had aan de Duitschers den weg moeten wijzen.

Naast de zaal der mannen steeg kinderge-schrei op.

We traden behoedzaam binnen. In een bedde-ke lag een lief kindje met blauwe oogjes en blonde lokjes. Het kloeg aanhoudend van pijn en sloeg nu en dan treurig den blik op.

't Slachtoffertje, Suzanna de Backer, 9 jaar oud, werd door een stuk van een shrapnell in den rug getroffen. De wonde is diep en gevaarlijk ; de dokter geeft weinig hoop. »

Ja, men hoort vreeselijke verhalen, maar nu en dan ook een woordje humor nog...

Zoo zei een der hoorders :

« Ik zou in den kelder kruipen, als de Duitschers kwamen. »

« De slechtste plaats, antwoordde iemand, die er van wist te spreken, want in de kelders gaan ze 't eerst op zoek naar wijn. »

Een ander vluchteling uit Aalst deelt mee, hoe een Duitsch korporaal, die met 20 militairen in zijn huis logeerde, den oorlog schetste :

« Met België is 't uit, » zei de Pruis. « De Belgen zijn Duitschers geworden, Brussel is in onze macht. Ge zult goed zijn bij ons, goed onderwijs, veel geld winnen, mannen worden... »

Nu gaan we met 80,000 man naar Oostende. Dan zijn we meester van de kust ; dan gaan we met 100.000 man naar Pas-de-Calais. Daar stellen we onze groote kanonnen op en beschieten al over de zee Engeland en op enkele uren is Engeland kapot. In Duitschland zitten 450,000 jonge soldaten van 20 à 22 jaar gereed om Antwerpen in te nemen. Intusschen wordt Parijs gepakt door onze macht aldaar en na 2 of 3 weken is de oorlog in België en Frankrijk gedaan. Van de Engelsche vloot moeten we niet spreken ; die kan tegen de onze niet op. Engeland heeft wel schepen, doch geen volk genoeg om ze te bemannen. En wat Rusland betreft, we hebben reeds een stuk in bezit genomen en

het ander zal volgen voor Rusland geheel gemobiliseerd is. »

Dit alles werd gezegd op een toon, zoo beslist en overtuigd, dat ik dacht : « De brave man is aan 't droomen. »

« België is dumm geweest », zei onze korporaal « Het moest met Duitschland meegedaan en vrijen doortocht gegeven hebben. 't Zou er goed voor beloond zijn geworden. »

Ook andere soldaten spraken in dien zin.

Ik had nog een onderhoud met een vluchteling van Gysegem, een dorp tusschen Dendermonde en Aalst.

« Woensdag, zoo vertelde hij, zat ik in huis, toen een schot viel. Een patroelje Belgische lancers had de Duitschers aangevallen, maar moest zich dadelijk voor de overmacht terugtrekken. De Duitschers drongen de huizen binnen en schreeuwden : « Man hat geschossen. » Mijn moeder riep me toe te vluchten. 'k Liep in den tuin, maar daar ons dorp heuvelachtig is en er soldaten op een hoogte stonden, konden dezen mij zien. Vluchten ware mezelf beschuldigen geweest. 'k Keerde in huis terug en zette me dicht bij de deur op een stoel. Een soldaat stormde binnen, me bedreigend met zijn geweer. »

« Gij hebt geschoten ! » riep hij.

Ik ontkende.

« Ja, ja, 't is hier geweest, » zei hij. « Kom mee ! Zijn er hier nog mannen in huis ? »

« Ja, mijn broeder, » antwoordde ik. « Hij is idioot en verbergt zich dag en nacht in een hooimijt. »

Ik moest den soldaat volgen.

Men had maar vier burgers gevonden ; de andere mannen waren vroeger al gevlucht.

Wij hielden vol, niet geschoten te hebben en wachtten angstig ons lot af. Maar eensklaps vluchtten de Duitschers heen... De Belgische lancers hadden een andere patroelje ontmoet en kwamen in 't dorp terug. Ze achtervolgden de Duitschers en wij waren gered.

Ik was zoo lang te Gysegem gebleven, omdat ik op mijn hoeffe wilde passen... De Duitschers gaan in verlaten huizen zoo wild te keer. Maar nu was ik te dicht bij mijn dood geweest, om nog aan have of goed te denken en 'k maakte me uit de voeten.

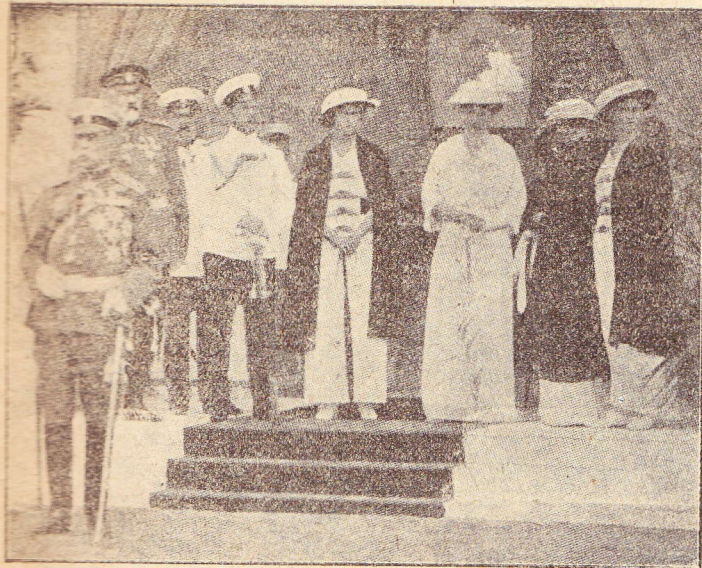
De jonge man stond thans de glazen te waschen bij een mijner vrienden, die hem uit medelijden in dienst genomen had.

Te Gent vonden duizenden vluchtelingen een dak, voedsel, kleedij en deksel, en woorden van deelneming en liefde.

Veel gezinnen zijn uiteengerukt. De kranten staan vol met vragen naar verdwenen lieden. Vrouwen zoeken hun man ; mannen hun vrouwen ; vaders hun kinderen...

In een kantine bracht een pastoor een man binnen en zei op hartelijken toon : « Eet nu maar eens goed, vriend. Dat zal deugd doen. »

Deze vluchteling kwam van Sichem bij Diest. Een meid bracht hem een bord soep. Maar plots stond de man weer op en zei zoo aangrijpend droevig : « Neen, meneer de pastoor, ge moogt 't

De Czaar en zijn familie.

niet kwalijk nemen... ik kan niet eten... 'k Zoek mijn vrouw en kinderkes. » En hij ging weer heen, om te vragen en nog te vragen, waar zijn geliefden toch konden zijn...

En welk een vreugde als de gescheidenen elkander terugvinden! Wat geeft het dan, of 't huis en de meubelen verwoest zijn, 't vee verdwenen is. »

Aalst-Quatrecht!

We zullen nogmaals naar dit oord terugkeren, als wij bij den aftocht uit Antwerpen, den strijd bij Melle vertellen.

Intusschen voerden de Duitschers op hun manier oorlog in Vlaanderen en wel uit de lucht, met Tauben en Zeppelins.

In den nacht van 24 op 25 September wierpen zij drie bommen te Oostende, die gelukkig slechts stoffelijke schade aanrichtten.

't Was een Zeppelin, die over de stad ronkte.

De eerste bom viel op de Smet de Naeyer-brug aan den uitgang der stad, op de baan naar Blankenberghe, aan den ingang van het Boulognebosch.

De tweede bom viel in het water van den basijn.

De derde op de vischmijn, in het bureel van Mr Camiel Willems, groothandelaar in visch, dat vernield werd. De brandkast zank een meter diep in den grond; de wakershond werd gedood; de muren met groote gaten doorboord, op honderd meter afstand.

Van de omliggende huizen waren de ruiten uitgeslagen; de tramdraden werden afgerukt.

Weldra werden alle lantaarnen uitgedoofd, al de inwoners vluchtten naar buiten en bespraken lang het gebeurde.

Ook Gent kreeg eenige bommen die nabij Sint-Amandsberg een paar huizen beschadigden, maar ongetwijfeld bedoeld waren voor de spoorviadukt, de verbinding Gent Zuid-Gent Eekloov en de lijn naar Kortrijk. Ook Sint-Nikolaas ontving zijn deel, weer zonder ernstige gevolgen.

Den 25^e September wierp een Zeppelin bommen op Deinze, en trof er een klooster waar zieken verpleegd werden. Al was er niemand getroffen, toch kan men zich voorstellen welk een schrik zoo'n onmenselijke daad verwekte.

Al aanvallen dus op open steden.

Vermakelijk ging het te Hulste bij Kortrijk toe. Daar was in die dagen uit een Zeppelin een bom gevallen, die in het veld terecht kwam en niet ontplofte. Dicht bij de plaats woonde een veldarbeider, die met eenige kennissen het zwaar ding naar zijn huizeke voerde met 't doel er munt uit te slaan.

Men moet altijd praktisch zijn immers, en zaken zijn zaken.

De man stelde de bom te kijk tegen tien centiem per persoon. Het nieuws verbreidde zich in 't rond. Troepen om het projektiel in beslag te nemen, waren hier niet en de gendarmen hadden elders dienst te verrichten.

Honderden nieuwsgierigen kwamen voor een « kluite » de bom bewonderen. Niemand scheen aan gevaar te denken. 't Duurde twee dagen eer eenigen van de troep kwamen om het moordtuig aan te slaan en onschadelijk te maken.

't Zou niet lang meer duren, eer men daar rond Kortrijk de bommen op een andere wijze leerde kennen.

In den nacht van 30 September op 1 Oktober verscheen weer een Zeppelin boven de Antwerpsche omgeving.

Tusschen half vier en vier uur 's morgens werd het luchtschip boven Broechem gesignaleerd, en liet er twee bommen vallen, die echter geen schade aanrichtten.

De forten openden het vuur maar de Zeppelin hing wel 1800 tot 2000 meter hoog. Andere bommen vielen op Massenhoven. Van hier koerste het gevaarte naar Schilde, waar het eensklaps gevat werd in het schijnsel der zoeklichten.

Een hevig vuur barstte er op los. De Duitschers oordeelden het hier blijkbaar te onveilig en vlug wierpen ze de rest van hun projektielen uit, negen bommen, die binnen een kring van twee honderd meter neervielen, zonder schade aan te richten. In den grond waren putten geslagen van drie meter middellijn en twee meter diepte.

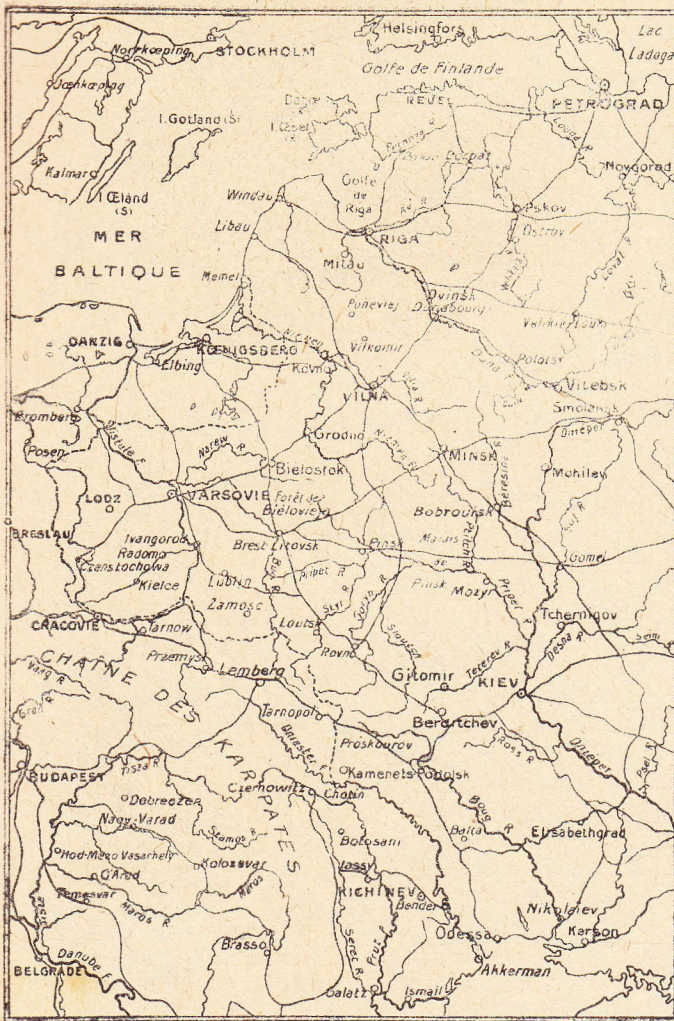
De tocht, die boven de Antwerpsche omheining ongeveer ander half uur duurde, kon dus als geheel mislukt beschouwd worden.

LIX.

DE STRIJD IN 'T OOSTEN.

Al bepalen wij ons hoofdzakelijk tot het wettelijk oorlogstooneel, toch dienen wij ook een overzicht te geven van de gebeurtenissen in het Oosten van Europa.

« De Russen zullen met Kerstmis te Berlijn zijn. » Dat was voor velen in ons land een voor-

Kaart van den strijd in het Oosten.

uitzicht, dat de teleurstelling van de eigen spoedige bezetting vergoelijkte.

Wij wisten weinig van Rusland. Men wees op het aantal inwoners, 160 miljoen zielen, die dus een machtig leger op Duitschland moesten afzenden, doch van dat leger waren we niet op de hoogte.

't Getal alleen is niet overwegend.

Daar moet organisatie zijn.

We zagen alles optimistisch in. We vergaten zelfs maar, omdat het nu zoo hoorde, dat Rusland het rijk was van de knoet, van 't Czarisme, van de verbanningen naar Siberië, en de Russen, die voor onze vrijheid kwamen vechten, zelfs alles behalve ontoevoegd waren.

We hoorden 't niet, hoe een Russisch soldaat door zijn overste minstens zoo barsch behandeld werd als de Duitschers door de hunne.

We vernamen hoe Pruisische bevelhebbers met hun menschenmateriaal roekeloos omgingen, doch wenschten niet te begrijpen, dat zulks in 't land van vadertje Czaar nog veel erger was.

De pope (priester) zegende de boeren, die er

eigenlijk geen begrip van hadden, waarvoor ze gingen vechten.

En toen ze het begrepen, lieten ze de Entente in de steek.

't Russische Czarisme was eigenlijk een veldachte bondgenoot, niet alleen voor ons, maar in de eerste plaats voor de gewone Russen zelf.

Rusland telde dus 160 miljoen inwoners, maar ze waren over een ontzaglijke oppervlakte verspreid en door de gebrekkige organisatie van 't leger, kon de mobilisatie slechts langzaam geschieden.

Daarop rekende Duitschland, en we hoorden het door zijn simpele soldaten zeggen:

«Eerst Frankrijk, dan gaan we naar den Rus.»

Zoo was dan ook 't plan der Deutsche legerleiding. Een snelle opmarsch door België, een beslissende slag tegen de Franschen, de vernietiging van hun leger of ten minste de verlamming door Parijs te bezetten. En dan met de zegevierende troepen naar 't Oosten.

Van Maubeuge naar Koningsbergen, ginds geheel in 't Oosten aan de Russische grens, bedraagt de afstand 1600 kilometer. In 24 uren legt een militaire trein 400 km. af. Rekende men dan eenige dagen voor in- en uitlading enz. dan kon men op een week zes legerkorpsen van 40,000 man elk vervoeren van 't Westen naar het Oosten.

Dwars door Duitschland immers, liepen vijf lijnen:

1. Aken, Munster, Bremen, Altona, Stettin, Danzig.
2. Aken, Dusseldorf, Hannover, Berlijn, Bromberg, Koningsbergen.
3. Aken, Keulen, Kassel, Liepzig, Posen, Thorn, Allenstein.
4. Metz, Trier, Coblenz, Leipzig, Glogau, Kaliz.
5. Metz, Dresden, Breslau, Wilhelmsbruck.

En dan nog twee lijnen door Oostenrijk.

6. Saarbrücken, Straatsburg, Stuttgart, Neurenberg, Praag, Neisse, Tarnowitz.
7. Belfort, Ulm, Munchen, Weenen, Crakow.

Geen concentratie van lijnen dus, die op een gegeven punt opeenhooping verwekken, maar parallelle spoorwegen en daarop uitstekend ingerichte diensten, met een gemilitariseerd personeel, dat voor zijn taak berekend was.

In Rusland daarentegen lieten de verbindingen veel te wenschen over. Veel opgeroepen moesten dagen marcheeren alvorens ze een station konden bereiken.

In Europeesch Rusland waren er 27 legerkorpsen, en in Aziatisch Rusland 180 legerkorpsen en half.

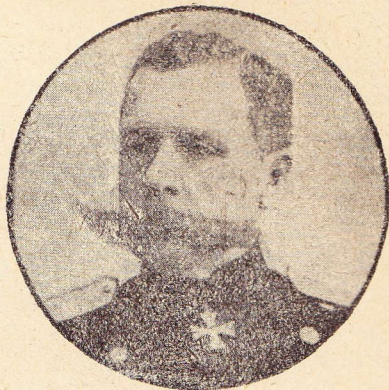
Duitschland bezat er 25 en Oostenrijk-Hongarije 16.

Aan de Westgrens van Rusland, van de Karpaten tot de Baltische zee lag een oneindige vlakte, bestaande uit heiden, bosschen, moerassen, waar slechts de rivieren en de Mazurische meren een hindernis boden aan een oprukkend leger.

Maar waar men mee af te rekenen had, was het

Generaal Auffenberg, Oostenrijksche bevelhebber te Lemberg.

De Russische generaal Paul Georges Edler von Rennenkampff.

slijk, wat Napoleon het vijfde element van het Czarenrijk had genoemd.

De Duitschers zouden dus eerst hun offensief in 't Westen beginnen en namen in 't Oosten een verdedigde stelling in. Zij braken de spoorwegen op, sneden telegraaf- en telefoonlijnen door en bezetten de strategische punten.

Er waren in vredestijd vijf aktieve legerkorpsen in garnisoen. I Koningsbergen. XX Allenstein. XVII Dantzig. V Posen en VI Breslau.

De korpsen V en VI moesten naar 't Westen en alleen de drie eerstgenoemde hielden de wacht tegen Rusland, bijgestaan in tweede linie door reservedivisies landwehr en vestingtroepen.

Maar Deutschland rekende hier op de hulp van zijn bondgenoot Oostenrijk-Hongarië. Het Oostenrijksch leger had tot taak met de macht, die het niet tegen Servië noodig had, een offensief in Rusland te beginnen, teneinde de mobilisatie te verstoren en een aanval op Oost-Pruisen af te weren.

De Entente verwachtte van Rusland dat dit op zijn beurt de troepen in het Westen ontlasten zou, door de Duitschers te verplichten hulp uit Frankrijk naar Oost-Pruisen te zenden.

Van uit Warschau en Wilna zouden twee legers naar Oost-Pruisen oprukken.

Warschau aan de Weichsel, door de Franschen Varsovie en de Engelschen Warsaw genoemd, is de oude hoofdstad van Polen en telt ongeveer 650,000 inwoners.

Polen was weleer een koninkrijk dat in de IXe eeuw gesticht werd. In de XVIIe eeuw beleefde het zijn grootsten bloei. Honderd jaar later kwam het verval. In 1772 werd het land ontroofd door Rusland, Pruisen en Oostenrijk.

In 1772 braken in het overblijvende deel onlusten uit en Rusland greep zulks als een voorwendsel aan om het ongelukkig land nog meer te verminken. Oostenrijk, Pruisen en Rusland verdeelden feitelijk alles wat nog Polen was, uitgezonderd het hertogdom Warschau, dat echter in 1815 bij Rusland werd gevoegd. In 1830 barstte een oproer los, want de Polen konden zich niet bukken onder het juk. Rusland smoorde die beweging in bloed.

« L'ordre règne à Varsovie. »

« De orde heerscht te Warschau », zoo luidt een bekende spreuk. 't Zijn de woorden van den Franschen minister van buitenlandsche zaken Sebastiani, toen hij antwoorden moest op heftige interpellaties in de kamer, over den staat van zaken tusschen Rusland en Polen.

Op dat oogenblik waren de Russische troepen Warschau binnengerukt en hadden ze er een waar bloedbad aangericht.

En Sebastiani mocht het zeggen, dat de orde te Warschau heerschte, maar 't was de stilte der dooden en der graven.

Wilna is de hoofdstad van Lithuanië, eveneens een provincie van 't voormalig Polen. Deze stad telt 155,000 inwoners.

Nog droomden de Polen van hun ouden roem en hun onafhankelijkheid, toen zij met de Russische troepen uittrokken in een strijd voor de vrijheid, die men hun zelf ontnomen had.

Uit Warschau en Wilna rukten dus twee legers op, gesteld onder het bevel van twee aanvoerders, die zich in den Russisch-Japanschen oorlog onderscheiden hadden.

Het leger van Warschau werd geleid door generaal Samsonof en dat van Wilna door generaal Rennenkampff.

Naar Oost-Pruisen voerde dus de weg. Samsonof had tot doel Allenstein, en Rennenkampff Insterburg.

Beide machten hadden bij hun oprukken geen verbinding. Hun basissen lagen ver van elkander, want tusschen hun legers strekten zich de moerassen van de Narew en de Mazurische meren uit, een gewest dat voor troepen onoverschrijdbaar was.

Maar verder naar 't Westen konden ze zich vereenigen en dan werd de bedreiging voor Deutschland zeer ernstig.

En werkelijk trokken de Russen snel vooruit.

Tot 15 Augustus bleef het bij schermutselingen tusschen kavalerie-patroeljen en voorhoeden, zooals al dadelijk te Johannesburg en Soldau.

Den 7^{en} Augustus overschreden Rennenkampffs voorposten de Deutsche grenzen. 't Duurde echter tot den 17^{en} eer de hoofdmacht dat voorbeeld

Generaal Broesiloff.

volgde en een scherp gevecht leverde bij Stallupönen met het I^e legerkorps. Den 19ⁿ bezetten de Russen Lyck.

Den 24ⁿ zag men de troepen van den Czaar te Goldap, Insterburg en vorderden ze tot de Alle. Samsonof bereikte Ortelsburg.

En nu naderde het oogenblik van de vereeniging der beide legermachten, die dan Koningsbergen zouden isoleeren.

De toestand der Duitschers werd kritiek, maar niet te vergeefs had de keizer hier de leiding toevertrouwd aan een behendig en bekwaam krijgsman, generaal von Hindenburg.

Deze was bij den keizer in ongenade gevallen en leefde teruggetrokken te Hannover.

Ludendorff, die zich juist bij Luik onderscheiden en daardoor in aanzien toegenomen had, werd naar 't Oosten gezonden, maar drong er in den hoogen raad op aan, dat Hindenburg zou belast worden met het opperbevel tegen de Russen, daar de in ongenade gevallen zeer goed met het terrein bekend was.

Zijn woorden vonden ingang en Hindenburg werd in eere hersteld en aan het hoofd van het I^e leger geplaatst.

Den 23ⁿ Augustus voegde Ludendorff zich bij hem als overste van den grooten staf, samen bestudeerden de beide veldheeren de positie der Russen en ontdekten waar de tegenstander het zwakst was. Zij besloten het eene leger na het andere te verslaan.

Met groote spanning verwachtten de Duitschers de komende gebeurtenissen.

De Russen waren hardhandig in Oost-Pruisen opgetreden en vele bewoners waren van daar naar Berlijn gevlucht en verwekten er door hun verhalen angst voor den vijand.

Hindenburg pakte eerst Samsonof aan en liet voor Rennenkampf slechts dekkingstroepen achter.

De troepen van Samsonof deden juist hevige aanvallen op de Deutsche stellingen tusschen Bischofsburg en Soldau, maar stootten er op de stevige verdedigingswerken. En toen zij vermoeid waren van hun vergeefsch gebleven pogingen om de linie te nemen, ging de Deutsche veldheer eensklaps tot een goed voorbereid of-

fensief over. De slag woedde van 26 tot 29 Augustus, bij Tannenberg, Ortelsburg tot aan de moerassen van Narew. De Duitschers vernietigden Samsonofs linkervleugel, omvatten den rechter met het I^e reserve, het XVIIe en de I^e ruiterij brigade.

't Was een wreede worsteling. De Russen liepen met duizenden te pletter in geweldige tegenaanvallen. Een groot deel van hun leger werd met wagens en artillerie in de moerassen gedreven.

Samsonof verweerde zich wanhopig. Toen hij zijn laatste troepen verward zag vluchten, wilde hij hen nog verzamelen en bij die uiterste poging sneuvelde hij.

Hindenburg kon bij een achtervolging de gansche macht verpletterd hebben, maar moest nu afrekenen met Rennenkampf, tegen wiens 24 divisies slechts twee brigaden kavalerie stonden.

Hindenburg kreeg hulp uit Frankrijk, van waar vijf divisies in aller haast naar het Oosten overgebracht werden.

Rennenkampf was bij 't vernemen van Samsonofs nederlaag reeds op Insterburg teruggetrokken. Hindenburg rukte naar de beneden vallei der Alle op en den 7ⁿ September kreeg hij voeling met den vijand.

De Russen weken, vermeden nog een ramp en bereikten de Njemen. Hun linkervleugel moest echter bij Lyck nog hevig strijden.

Half September waren de Russen dus met zware verliezen weer uit Oost-Pruisen, maar hun invloed op den slag van de Marne was van groot gewicht geweest, want zij hadden de Franschen en Britten bevrijd van 80,000 man uitmuntende troepen, die in 't Oosten hulp moesten bieden.

De Duitschers meldten 92,000 gevangenen op 30 Augustus.

Den 11ⁿ September luidde het Duitsch oorlogsbericht: Generalen von Beneckendorff en Hindenburg (8^e leger) drijven de Russen uit Oost-Pruisen, maken weer 10,000 (en naar latere vermelding 30,000) gevangenen, veroveren 80 kanonnen en trekken de grenzen over. Lyck weer door de Duitschers bezet.

Den 16ⁿ September berichtte men, dat er 150,000 Russen als gevangenen in Duitschland waren, een cijfer dat toen echter overdreven was.

Hindenburg werd tot veldmaarschalk benoemd en Ludendorff tot luitenant-generaal.

In Duitschland ging een jubel op en het nieuws uit 't Oosten kon het minder gunstig, de nederlaag aan de Marne, verbloemen. Toen begon die bijna afgodische vereering voor Hindenburg koffie, at Hindenburg marmelade. En 't kels, in elke kinema verscheen het portret van den ijzeren Hindenburg. Steden doopten een straat of een plein naar hem. Men rookte Hindenburg sigaren en sigaretten, dronk Hindenburg koffie, at Hindenburg marmelade. En 't zou nog erger worden zooals we later zullen zien. Hij was de bevrijder van Oost-Pruisen en de redder van Duitschland.

En wij in ons landje, hoorden al heel weinig van de slagen bij Tannenberg en Lyck en geloof-

Generaal Roussky, overwinnaar van Lemberg.

den bovendien dat de Russen slechts een list aanwendden om de Duitschers te lokken waar ze dezen hebben wilden, hen dan te verslaan en dat ze zeker met Kerstmis in Berlijn zouden zijn.

In elk geval was het eerste plan van het machtig Duitschland toch mislukt. De Franschen waren niet verslagen en te Parijs woei niet de Duitse vlag.

De troepen moesten in het Westen blijven, waar de krijg alles behalve geeindigd was, zooals de vijand het zich voorgesteld had. Een groote kans op een snelle overwinning scheen geheel verkeken.

Bovendien was het evenmin in 't Oosten geheel zuiver, want de Oostenrijkers volgden het voorbeeld van Hindenburg niet.

Tien jaar vroeger had men weinig achting voor het Oostenrijksch leger, dat zeer achterlijk was. Bovendien had men weinig vertrouwen in zekere volkeren der dubbel Donau-monarchie, uit zooveel verschillende elementen opgebouwd.

Maar Duitschland waakte over den broeder en drong op hervormingen aan. De keizer bemoeide zich toch trouwens gaarne met de aangelegenheden van minder bezorgde « neven » en was immers bewust van de voortreffelijkheid zijner eigen heirscharen zooals wij uit de mededeelingen van French hiervoren hebben gezien.

In Oostenrijk-Hongarijê bestond een ministerie van oorlog voor het gemeenschappelijk actief en reserveleger.

Bovendien bestond er zoowel in Oostenrijk als in Hongarijê een ministerie van verdediging, dat de territoriale troepen beheerde, in Oostenrijk de landwehr en in Hongarijê de honved geheeten.

Beide ministeries bemoeiden zich dan ijverig met een grondige legerhervorming, vermeerdering van het effectief, betere oefening, vernieuwing van het materiaal en zoo werd ook hier het vreeselijk drama voorbereid, dat Europa in vuur en vlam zetten en aan den rand van den afgrond brengen zou.

Spoorwegen bevorderden een vlugge mobilisatie, die wel niet zoo georganiseerd was als in Duitschland, maar toch veel sneller ging dan in Rusland. Die van 1912 leverde voldoende uitslagen op.

Wij zagen in den aanvang van dit werk, hoe

het rijk van den Donau de eerste vonk in het kruit joeg. We zullen weldra iets vernemen van de krijgsbedrijven in Servië.

De oude keizer Frans-Josef heeft den eindval van zijn rijk niet meer beleefd.

Den 28ⁿ Juli had hij een brief « aan zijn volkeren » gericht.

« Het was mijn vurigste wensch » zei hij o.m. daarin, « de jaren die mij nog toebedeeld zijn, door de genade van God aan vredeswerken te wijden, en mijn volkeren ernstige offers en oorlogslasten te besparen.

De voorzienigheid heeft er anders over beschikt.

De handelingen van een haatvollen tegenstander dwingen mij, na lange jaren van vrede, den degen te grijpen om de eer van mijn rijk te handhaven, voor de bescherming van zijn prestige, van zijn positie, zijn macht, en de veiligheid van zijn bezittingen. »

Dan komt de grijze vorst met allerlei valsche voorstellingen over Servië voor den dag, en huichelt hij :

« Te vergeefs heeft mijn regeering nog een laatste poging gedaan, om Servië door een ernstige waarschuwing van houding te doen veranderen. Servië verwierp de gematigde en rechtvaardige verzoeken van mijne regeering en weigerde de plichten te vervullen, die in het leven der volkeren en staten de natuurlijke en noodzakelijke basis van het bestaan vormen.

Ik moet dus door de macht der legers, de onmisbare waarborgen scheppen, die aan mijn land de innerlijke kalmte en in 't buitenland een duurzamen vrede verzekeren.

In deze ernstige ure heb ik het volle bewustzijn van de strekking mijner beslissing en van mijn verantwoordelijkheid voor den Almachtige.

Ik heb alles onderzocht, alles overwogen. Met zuiver geweten ga ik den weg op, dien de plicht mij aanwijst.

Ik stel mijn vertrouwen in mijn volkeren, die in alle stormen, zich steeds eendrachtig en getrouw om mijn troon verzameld hebben, altijd tot de grootste offers bereid, voor de eer, de grootheid en de macht van het vaderland.

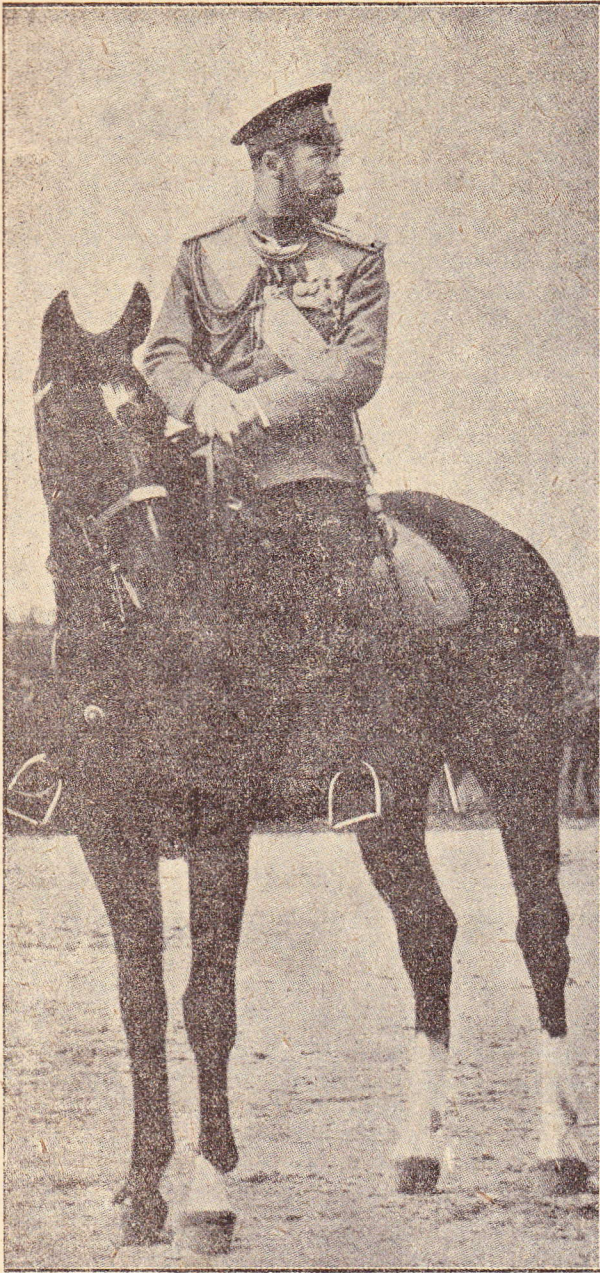
Ik stel mijn vertrouwen in het wakker leger van Oostenrijk-Hongarijê, dat vervuld is van geestdrift en toewijding en ik stel vertrouwen in den Almachtige, die de zege aan mijn wapenen schenken zal. »

Zelden vindt men schooner lijst voor een lage voorstelling.

En aldus omhulde de keizer in zijn levensavond voor zijn misleide volkeren de schurkerijen van een graaf Berchtold.

Wat hielp het of het internationaal vredesbureau den 24ⁿ Juli nog een telegram aan Berchtold had gezonden, den minister van buitenlandsche zaken in Oostenrijk-Hongarijê.

« Tolk van de pijnlijke ontroering door de tegenwoordige gebeurtenissen verwekt, bezweren wij Uw Excellentie niet voor goed de mogelijkheid te verwijderen van een vreedzame oplossing van het konflikt en de nog betwiste punten voor

Nikolaas II, czaar van Rusland.

het internationaal scheidsgerecht van den Haag of dat der groote mogendheden te brengen. »

Wat hielp het beroep van Sir Ed. Grey?

Oostenrijk wilde den oorlog en achter Oostenrijk stond Duitschland.

Den 1ⁿ Augustus bood de Oostenrijksche gezant te Sint-Petersburg aan den Russischen minister van buitenlandsche zaken de oorlogsverklaring aan, wegens Ruslands houding jegens Servië en oorlogsverklaring aan Duitschland.

Oostenrijks trouweloosheid bleek ook in de houding jegens België! Nog hadden wij vrede met de Donau-monarchie, nog liepen de Oostenrijkers vrij in onze steden rond, nog vertoefde de ambassadeur van Frans-Josef te Brussel — wie

weet met welk leger spinnen — toen Oostenrijksche mortieren door Oostenrijkers bediend hun schroot op Namen slingerden.

Pas den 28ⁿ Augustus immers ontvingen wij Oostenrijks oorlogsverklaring. Toen was Namen gevallen. En wat kon Frans-Josef inroepen om zich tot onzen vijand uit te roepen? Oordeel zelf naar het bewuste stuk.

Onze minister van buitenlandsche zaken ontving van onzen gezant in Den Haag dit telegram :

« Op bevel van zijn regeering, die rekening houdt met de moeilijkheden in de verbinding tusschen de Oostenrijksch-Hongaarsche legatie te Brussel en de Koninklijke Belgische regeering, overhandigt de Oostenrijksch-Hongaarsche gezant me een afschrift-nota, die graaf Clary (gezant van Oostenrijk-Hongarij te Brussel), tot den Belgischen minister van buitenlandsche zaken moet richten. »

Baron Giskra (gezant van Oostenrijk-Hongarij te 's Gravenhage) verzoekt mij u den inhoud mede te deelen :

« Telegrafisch op bevel van mijn regeering heb ik de eer Uw Excellentie met het volgende in kennis te stellen.

Daar België, na geweigerd te hebben de voorstellen aan te nemen, welke het verscheidene malen door Duitschland, zijn gedaan, zijn militaire medewerking verleent aan Frankrijk en Groot Bretagne, die beiden den oorlog aan Oostenrijk-Hongarij hebben verklaard, en tegenover het feit, hetwelk vastgesteld is geworden, dat Oostenrijksche en Hongaarsche onderdanen, onder de oogen der Koninklijke overheden, een behandeling ondergingen, die in strijd is met de eerste beginselen van menscheijkheid, en welke zelfs ontoelaatbaar zijn tegenover onderdanen van een vijandelijken staat, ziet Oostenrijk-Hongarij zich in de noodzakelijkheid de diplomatische betrekkingen af te breken en beschouwt het zich van dit oogenblik af in staat van oorlog met België.

Door de Keizerlijke en Koninklijke regeering zijn paspoorten overhandigd aan graaf Errembault de Dudzeele (Belgisch gezant te Weenen). Clary. »

Onze minister van buitenlandsche zaken antwoordde onmiddellijk uit Antwerpen aan onzen gezant in den Haag :

« Verzoek bericht van ontvangst te melden aan de Oostenrijksche legatie door bemiddeling van minister van buitenlandsche zaken, van de oorlogsverklaring van Oostenrijk-Hongarij aan België en het volgende er bij te voegen :

« België heeft steeds vriendschappelijke betrekkingen onderhouden met al zijn bureu zonder onderscheid. Het heeft gewetensvol zijn door de onzijdigheid opgelegde plichten vervuld.

Indien het gemeend heeft de voorstellen van Duitschland niet te kunnen aannemen, was het omdat deze tot doel hadden de schending van verbintenissen, welke het tegenover Europa aangegaan had, verbintenissen, welke de voorwaar-

den der stichting van het Koninkrijk België zijn geweest.

Het heeft gemeend, dat een volk, hoe zwak het ook zij, zijn plichten miskennen en zijn eer opofferen mag door zich voor het geweld te buigen.

De regeering heeft niet alleen het tijdsbestek van het ultimatum maar ook de schending van haar grondgebied door de Duitsche troepen afgewacht, alvorens op Frankrijk en Engeland, waarborgende mogendheden van haar onzijdigheid gelijk ook Duitschland en Oostenrijk, een beroep te doen, om mede te werken, in naam en uit kracht der verdragen, tot de verdediging van het Belgisch grondgebied.

Door met de wapenen de invallers te weerstaan, heeft het zelfs geen vijandelijke daad verricht, naar de termen van artikel 10 der Haagse konventie over de rechten en plichten der onzijdige mogendheden.

Duitschland zelf heeft erkend, dat zijn aanval een schending van het volkenrecht is, en daar het zulks niet verrechtvaardigen kan, heeft het zijn strategisch belang ingeroepen.

België logenstraft formeel de beschuldiging, als zouden Oostenrijksche en Hongaarsche onderdanen in België een behandeling ondergaan hebben in strijd met de eerste eischen der menscheijkheid.

De koninklijke regeering heeft van af het begin der vijandelikheden, de strengste bevelen gegeven betreffende de veiligheid der Oostenrijksch-Hongaarsche personen en eigendommen.

Davignon. »

Ziedaar Oostenrijks houding tegenover ons land geschetst.

De Oostenrijksche en Duitsche bladen getuigden van de groote geestdrift in de Donau-monarchie voor den oorlog.

We mochten toen al veilig aannemen — en de feiten hebben zulks later bevestigd — dat de verschillende volkeren ook met verschillende gevoelens ten strijde trokken. Maar 't was nog de tijd niet voor verzet. Wie niet met Weenen meeschreeuwde, was natuurlijk een verrader en zoo hij een anderen klank liet hooren, werd hij achter de grendels gestoken, zoo al geen erger lot hem voor eeuwig den mond stopte.

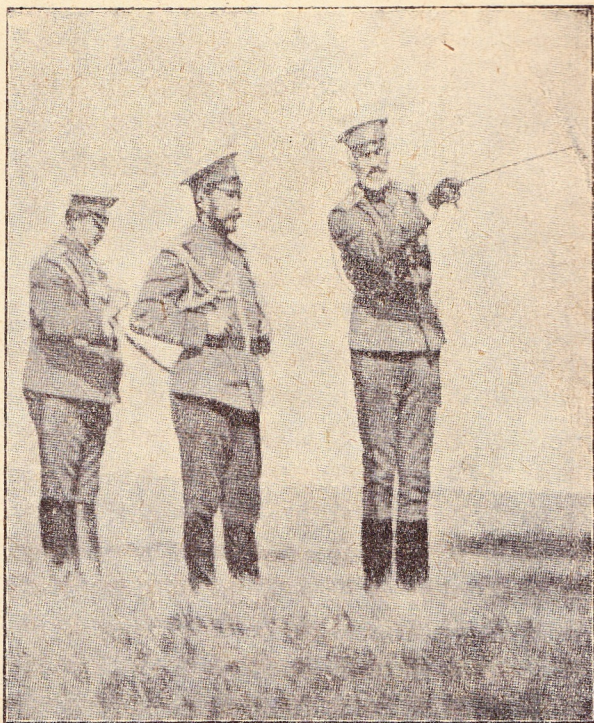
En de machthebbers rekenden op snelle overwinningen om den oorlogsroes nog meer aan te blazen. Het volk loopt immers zoo gemakkelijk in het gareel, als alles goed gaat.

In Augustus moest Oostenrijk dus, zooals we gezien hebben, een offensief tegen Rusland beginnen, teneinde Oost-Duitschland voor druk te behoeden en de bondgenooten in het Westen vrijer spel te laten. Men gelastte een krachtigen aanval op het front Warschau-Brest-Litowsk.

De Oostenrijkers zonden drie legers af, dat van generaal Dankl links, dat van generaal Auffenberg rechts, en in de tweede linie de troepen van aarts-hertog Josef-Ferdinand.

Deze macht moest naar 't Noorden optrekken tusschen Weichsel en Boeg.

't Was een gewaagde onderneming, daar de beide flanken op niets konden steunen en vooral

Czaar Nikolaas met Grootvorst Nikolaas.

in 't Oosten was er gevaar voor een zijaanval der Zuid-Oostelijke Russische legers.

Maar daar tegenover stond voor de Oostenrijkers het voordeel, dat de Russische mobilisatie langzaam geschiedde. We hebben gezien, hoe de troepen van Warschau en Wilna naar Oost-Pruisen werden gezonden en voor Oostenrijk kon Rusland slechts dekkingstroepen opstellen in afwachting dat er hulp uit het centrum van het Czarenrijk kwam. Dit gold vooral voor den toestand in Polen, maar tegen Gallicië konden de Russen met hun legers uit de omschrijvingen Kief en Odessa sneller handelen. De Oostenrijkers wenschten in Polen tot het offensief over te gaan en in Gallicië het defensief te houden. Rusland kon in Polen beter een verdedigende houding en in Gallicië een aanvallende nemen.

De Oostenrijksche veldheeren in Polen gaven echter blijk van traagheid. Ook zij hadden een maand noodig voor de volledige mobilisatie en pas op 25 Augustus trok generaal Auffenberg bij Tomachov de grens over, waar hij al dadelijk op heftigen weerstand stuitte. De reservetroepen van aarts-hertog Josef-Ferdinand moesten hulp bieden en eindelijk bereikte men de Boeg.

General Dankl trad slechts tastend op, wierp de Russen voorbij Krasnik maar bleef 20 km. van Lublin hangen, wachtend op versterking, welke van over de Weichsel moest komen en slechts twee schipbruggen voor den overtocht had. Vastberadenheid zag men dus bij de Oostenrijkers niet.

't Bleef een onzeker tasten en na een sukses aarzelde men bij de achtervolging, terwijl de Russen van dat welkom tijdverlies gebruik maakten om zich te herstellen.

Den 4^e September stonden de troepen van de Donau-monarchie op het front Opole, Krasnotaw, Groubeschow en verder kwamen ze niet Zoo ging het dus in Polen, terwijl in Gallicië de Russen gunstiger uitslagen behaalden. Daar stonden twee legers onder bevel van generaals Rousski en Brousilof, die van geen weifelen wisten.

Den 23^e Augustus ging het er op los. De voorhoeden verdreven den tegenstander en baanden vlug den weg naar Brody en Tarnopol. Drie dagen later woedde de slag reeds aan de Zlota-Lipa, een zijrivier van den Dnjester. De Oostenrijkers leden zware verliezen en weken naar hun sterke stelling van de Gnita-Lipa, steunend links op Busk en rechts op Halicz. Weer sloegen de Russen toe, vielen onstuimig den vijand aan. Ze spaarden geen mannen, voerden de eene bestorming na de andere uit gedurende drie dagen, bestookten het front, de flanken en eindelijk gingen de Oostenrijkers wanordelijk op de vlucht. Ze moesten veel buit achter laten.

Nog verzamelden ze zich en te Grodek boden ze opnieuw weerstand, maar deze baatte hun niets.

De nieuwe nederlaag sleepte den val van Lemberg mede, in welke stad generaal Rousski de 3^e September zijn intocht hield.

Lemberg is de hoofdstad der provincie Gallicië en telt 160,000 inwoners. Gallicië is bergachtig in 't Zuiden, waar de Karpaten tot 5,000 voet stijgen, maar vruchtbaar in 't Noorden, waar de landstreek naar de vlakke daalt. Er heerscht een ruw klimaat, daar het gewest open ligt voor de sneeuwstormen, die over Rusland varen. Honderden vierkante mijlen bodem zijn met dichte bosschen bedekt. Er zijn bronnen van petroleum en mijnen van bergzout, vooral bij Wielizca. De beroemde zoutmijn dezer plaats werd in 1233 door den herder Wielizca ontdekt, en sedert 1404 ontgonnen.

Een gansche stad van zout is daar ontstaan. De mijn is 3800 m. lang, 1200 m. breed en 300 m. diep. Elf schachten leiden er heen, waarvan een een wenteltrap van 470 eikenhouten treden bezit. Er zijn zeven verdiepingen, allen met elkander verbonden.

Beneden zijn 400 paarden. In de mijn is een kerk met altaar, preekstoel, banken en heiligenbeelden, allen van zout. Vroeger las een daartoe aangesteld priester elken dag mis; nu geschiedt dit alleen op 3 Juli, dus slechts eens in 't jaar.

Honderden arbeiders verdienen er hun brood, maar zij wonen niet in deze onderaardsche stad, doch geven de voorkeur aan de bovenaardsche, die 6000 zielen telt.

Een andere beroemde mijn is die van Bochnia, ook in Gallicië.

Deze provincie is dus rijk.

Gallicië was eertijds een koninkrijk.

Krakau is nog een bekende stad met 100,000 inwoners. Zij ligt geheel Westelijk aan de Weichsel, dicht bij Wielizca.

Door de bezetting van Lemberg was dus het gansch Oostelijk deel dezer provincie in de handen der Russen, die duizenden gevangenen,

honderd kanonnen en veel voorraad buit ge maakt hadden.

Deze overwinning zette de Russische troepen in Polen, die wij tot Lublin en Cholm zagen wijken tot een nieuwen aanval aan. Ze hadden intusschen versterkingen ontvangen en bij Krasnotaw braken ze door 't centrum van hun tegenpartij. Ze wierpen het leger van Dankl op Krasnik en dat van Auffenberg op Tomachew en Rawa-Ruska. En nu dreigde 't gevaar, waarop we hierboven reeds wezen.

Rousski daagde uit Lemberg op en viel de Oostenrijkers bij Rawa-Ruska in de flank aan, terwijl Brousilof te Grodek de in Gallicië verslagen troepen in bedwang hield.

Nog heviger en algemeener werd aldus de strijd. 't Werd voor de troepen van Frans-Josef een kritieke toestand. Tot 12 September duurde de slag. Auffenberg en de aarts-herzog, van drie zijden bestormd, moesten het veld ruimen en isoleerden Dankl, die bijna ingesloten werd en slechts met zware verliezen ontsnapte.

De verslagene troepen vluchtten achter de San, een zijrivier van de Weichsel tot onder het geslacht van Przemyśl.

Weer moesten ze veel gevangenen en buit achter laten.

De Russen achtervolgden hen, maar waren ook uitgeput door die drie weken lang hevige gevechten. Ze stonden nu voor meer bergachtige streken. Toch sloten ze Przemyśl in en joegen de overblijvende Oostenrijkers tot Krakau.

De linkervleugel van den invaller bezette de passen der Karpaten en Russische kavalerie wekte angst en schrik in de Hongaarsche vlakke.

Hindenburg zou zich nu met de Oostenrijksche zaken gaan bemoeien. Wij zullen hem naderhand aan 't werk zien, want met de nederlaag der Oostenrijkers eindigde de eerste campagne in 't Oosten.

LX.

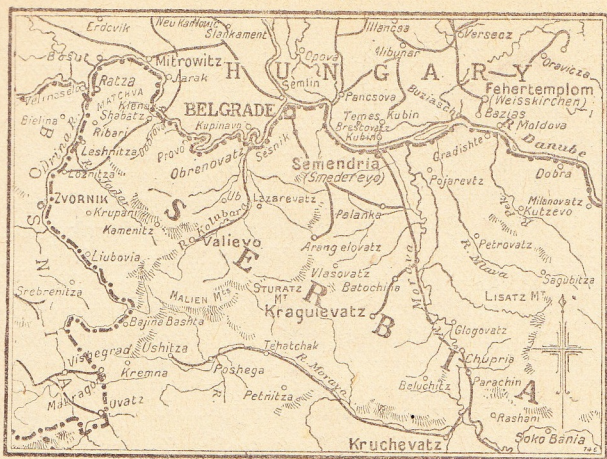
DE SERVIERERS.

« Gedurende den laatsten Balkan oorlog, kon ik de krijgsbedrijven van het Servisch leger volgen. » schrijft Champaubert in zijn werk « Les Campagnes de 1914. »

« Na een op de Bulgaren behaald sukses, wenschte ik de officieren van den algemeenen staf geluk. »

« Wensch ons geen geluk met deze overwinning » zei een van hen. » Zeker zijn we voldaan den veldtocht gelukkig te zien eindigen, maar wij betreuren dien te hebben moeten voeren. »

Wij hadden liever een verdrag met Bulgarië gesloten, aan welk land we alleen zijn te groote begeerlijkheid in de verdeling van den Ottomaanschen buit verwijten. 't Ware beter geweest hadden we al onze hulp-middelen voor het aanstaaud fataal, onvermijdelijk konflikt, dat ons in strijd met Oostenrijk-Hongarijē zal brengen, kunnen bewaren

Belgrado en omstreken.

Deze mogendheid kan het ons niet vergeven, dat we ons onttrokken hebben aan de voorgdij, welke zij over onze politiek uitoefende in den tijd der Obrenovitch, ons verzet te hebben tegen de inlijving van Bosnië en haar plannen met Saloniki belet te hebben door aan de Turken het sandjak van Novibazar te ontnemen (sandjak is een onderverdeeling van een gebied door een Pacha of Turksch provincie-gouverneur bestuurd). Om zich te wreken, heeft Oostenrijk ons belet den zeeuitgang, door onze bataljons genomen, te behouden; dan joeg het de Bulgaren tegen ons. Maar dat zal voor het rijk niet voldoende zijn.

Oostenrijk dult ons bestaan niet, want onze onafhankelijkheid herinnert de Serviërs van het Banaat en van Bosnië alsmede aan de Dalmaten. Kroaten, Slovakken, dat zij nog in een toestand van slavernij leven.» (Bosnië ligt geheel ten Zuiden in het rijk, tusschen Servië, Montenegro en Dalmatië, en was door Oostenrijk blijvend bezet. Serajewo is de hoofdstad. Dalmatië ligt langs de Adriatische zee. De Kroaten-Slovakken wonen tusschen de Drave en de Save, ook in 't Zuiden van Hongarië; de hoofdstad is Agram. Het Banaat is de landstreek tusschen de Donau en de beneden-Theiss. Al die volksstammen schikten zich slechts noodgedwongen onder het Oostenrijksch bestuur en dikwijls was er wrijving).

» Die profetische woorden — vervolgt Cham-paubert — kwamen mij dikwijls in de herinnering toen de Serviërs beschuldigd werden van den aanslag te Serajewo. Het oogenblik zou slecht gekozen zijn geweest voor de Serviërs om aan de Oostenrijkers een voorwendsel voor een oorlog te geven.

Door de beide oorlogen, die ze pas gevoerd hadden, was hun arm, weinig bevolkt land, dat geen nijverheid bezit, uitgeput.

De Serviërs moesten op adem komen, hun verliezen herstellen, hun voorraad aanvullen en de pas ingelijfde provincies organiseeren, en bedenken, want een deel der bewoners sloot zich slechts met tegenzin bij het nieuw regiem aan.

Het leger onderging als 't ware een volledige hersmelting. Het moest verdubbeld worden,

door de vijf divisies op tien te brengen, maar die vermeerdering was nog verre van verwezenlijkt, daar elke nieuw te vormen divisie pas een infanterie regiment en slechts enkele diensten telde, zonder een paard of een kanon.

Al de aktieve troepen waren aan de Albaneesche grens samengetrokken, waar ze na het verdrag van Boekarest ernstige gevechten hadden moeten leveren om de invallers van de door Oostenrijk opgehitste bergbewoners dier oorden af te slaan.

Het ultimatum verraste dus Servië op het meest kritiek oogenblik. Het klein rijk was zonder gemeenschap met de zee, had zijn schatkist geledigd, alsook zijn arsenalen, was in 't Noorden en in 't Westen door vijandelijk gebied ingesloten en bezat zijn hoofdstad op de grens zelf, als een aangeboden prooi voor den overweldiger.

Het bestaan, het leven der zwakke natie stond op 't spel. Maar de boeren vergaten hun beproevingen in het slijk van Monastir en in de sneeuw van Albanië, gansch den veldtocht van twee jaren, scheurden zich weer weg van hun haard, diën ze pas teruggevonden hadden en beantwoordden zonder te weifelen den oproep van het vaderland.

De eerste ban, mannen van 21 tot 30 jaar, vormden 5 divisies van alle wapenen en 1 divisie ruiterij met de bergartillerie en zwaar geschut (120 mm. en 150mm.). De 1° ban kon verder nog 6 regimenten voetvolk in Oud-Servië en 1 divisie in Nieuw-Servië samenstellen door ineen-smelting der elementen van de afdeelingen, die juist gevormd werden.

De tweede ban, mannen van 30 tot 38 jaar, maakte ook 5 divisies van alle wapenen uit maar minder volledig. De infanterie telde 3 regimenten in plaats van 4 en ook het geschut was geringer.

Dan had men nog een derde ban (mannen van 38 tot 45), die slechts een militie was.

Bij deze geregelde eenheden sloten zich vrijwilligers aan, vrije korpsen (Comitadjis), het personeel der treinen en wegen, grootendeels burgerlijk, zoodat het aantal opgeroepen bij de mobilisatie meer dan 400,000 man bedroeg.

De minister van oorlog, die nog geen groot vertrouwen had in de nieuwe bewoners, zond hun troepen, de Macedonische regimenten tusschen de oudere, teneinde de elementen onder elkaar te mengen.

Na de mobilisatie moest men het leger concentreren. Maar hoe? Dat was een moeilijke kwestie, daar men niet wist waar de vijand zou aanvallen.

Men trof maatregelen om op alle gebeurtenissen voorbereid te zijn.

De Noord- en Noord-Westelijke grens wordt gevormd door de Donau, de Save en de Drina en langs deze rivieren werd de derde ban met de oudere artillerie opgesteld.

Daarachter kwam een reserve om den opmarsch der tegenpartij zoo lang te vertragen tot het gros van 't leger naar de bedreigde punten, zou kunnen manoeuvreren.

Dit gros stond bij Arangelovatz, en kon van

Koning Peter van Servië.

hier snel 't zij naar 't Noord-Westen, 't zij naar 't Noord-Oosten oprukken, naar de twee plaatsen waar men den inval kon verwachten.

De opperbevelhebber was maarschalk Poutnik. Het 1° leger werd aangevoerd door generaal Boïovitch, het 2° door generaal Youritchitch en het 3° door generaal Stepanovitch.

Servië telde 2,625,000 inwoners en bestaat uit laagland langs de Donau, dat tot wild gebergte opklimt in 't Westen, 't Zuiden en 't Noorden.

De dalen zijn vruchtbaar en brengen graan, tabak, wijn en vruchten op. Men voerde veel gedroogde en gekonserveerde pruimen uit. Tallooze kuddeën zwijnen werden in de bosschen gekweekt en in de vlakten grazen schapen en vee.

Belgrado, de hoofdstad, ligt prachtig aan de Donau en bezit 70,000 zielen.

Oostenrijk meende de kleine natie als een gemakkelijke prooi te kunnen overvallen.

Twee derde van zijn troepen moesten naar Gallicië, maar het overblijvende derde deel vormde onder generaal Potrorek nog een geduchte macht. Deze stelde zijn plan als volgt op. Op het front van de Donau en beneden-Save zou men slechts demonstreerend optreden met de VIIe korps (Temesvar) en eenheden van de honved en landsturm.

Doch aan de Drina moest de groote aanval geschieden met vijf actieve korpsen.

De Oostenrijkers hadden in hun mobilisatie een voorsprong, maar toonden ook hier evenals in Polen veel traagheid, zoodat de Serviërs al even gauw slagvaardig stonden als zij.

Wel beschoten de stukken op den Donau oever en de monitors der rivier van af 28 Juli de hoofdstad Belgrado, doch de voornaamste actie begon

pas op 12 Augustus en wel bij de Save boven Chabatz. Er werden bruggen over de Save en de Drina geslagen en voor de voorhoeden trokken de Servische dekkingsstroepen volgens hun opdracht terug en verlieten ook Chabatz.

De Servische hoofdstaf stuurde nu het 2° en 3° leger naar de bedreigde punten en trok weer voordeel uit de traagheid der tegenpartij.

De Oostenrijkers toch schenen geen haast te hebben, gebruikten vier dagen om bruggen te leggen, bezetten op hun gemak de stad Chabatz en een aantal punten in 't gebergte en den 16^{en} stonden de eerste Servische kolonnen voor hen.

De strijd zou zich nu ontwikkelen in dat Noord-Westelijk hoekje van Servië, tusschen de Save en Drina. In het Noorden ligt de vlakte van Matchva, in 't Zuiden, 't bergland van Tser, Ivérak en Goutchévo.

De Oostenrijksche opmarsch was als volgt :

Het IV° Hongaarsche korps vestigde zich te Chabatz. Het VIII° korps verdeelde zich in drie kolonnen, die in parallelle richting naar 't Oosten trokken, de eerste naar Slatina, de tweede over de kam van de Tser, de derde door het dal van de Lechnitza. Het 13° korps kwam van Loznitza langs de oevers der Iadar en het 15° van Zvornik naar Kroupanie en van Lioubovia naar Petzka.

De Lechnitza en Iadar zijn zijrivieren die tusschen de gebergten naar de Drina stroomden.

De Serviërs lieten zich dus niet verrassen.

Den 16^{en} botste hun ruitërij divisie, versterkt door veldgeschut en eenige bataljons voetvolk even voorbij Slatina op de linker flank van het 8° korps en bond dadelijk den strijd aan.

Den ganschen dag woedde de slag en al dadelijk ondervonden de troepen van de Donau-monarchie, dat de Serviërs niet voornemens waren hun land zoo maar prijs te geven.

De soldaten der kleine natie vochten met weergaloozen moed en toen de avond viel was de vijand in wanorde op de Drina teruggeslagen.

Deze overwinning scheidde de Oostenrijksche troepen te Chabatz van die in het zuidelijk gebergte.

De kavalerie had dus den weg gebaad en onmiddellijk trok het 2° Servisch leger partij van dit sukses, bezette het slagveld en stelde twee divisies tegenover Chabatz en twee andere tegenover Tser en Ivérak. Ze hadden een geduchte macht voor zich, maar hielden die in bedwang, zoodat noch uit Chabatz, noch uit 't Zuiden de vijand oprukken kon.

Het 3° Servisch leger keerde zich tot het 1° korps in de vallei der Iadar en ten Zuiden van Iarëbitzé maar moest voor de overmacht wijken.

Zoo eindigde de dag van den 10^{en} Augustus. Na een korte rust werd den volgende morgen bij mistig weer, het gevecht hernomen. De Serviërs hadden versterking ontvangen. De divisies die, zooals wij gezien hebben, voor de Tser stonden, gingen tot het offensief over, bestegen de steile hellingen, worstelden om ieder punt en waren den 18^{en} meester van de keten en hadden het Oostenrijksch leger in twee deelen gescheiden.

Nu kon het 9° Servisch leger zich beter

Generaal Samsonoff

ontplooiën en het zuiverde na hardnekkige aanvallen de vallei der Lechnitza.

Het 3e Servisch leger dat zwaar bestookt werd bij Iarébitzé en Kroupanie hield niet alleen stand, maar won zelfs terrein.

De Serviërs behaalden over het gansche gebied de overwinning en begonnen den 20ⁿ de achtervolging.

Met de bajonet vielen zij den wijkenden vijand op 't lijf en brachten hem zware verliezen toe.

Sommige troepen van den vijand, als de Magyaren van het 4^e korps verweerden zich met ware doodsverachting. Vier dagen woedde een vreeslijke kamp om Chabatz, maar den 24ⁿ Augustus waren de laatste tegenstanders over de Save geworpen.

De Serviërs hadden 4000 gevangenen genomen, 50 kanonnen en 150 kaissons buit gemaakt, benevens veel munitie, levensmiddelen, geweren en ander materiaal.

Men noemde dezen slag naar de Iadar.

De zegepraal verwekte natuurlijk in Servië de grootste geestdrift.

En in ons land heette het, dat de Oostenrijkers door hun nederlagen in Rusland en in den Balkan reeds vernietigd waren en niets meer konden verrichtn.

De Donau-monarchie verguldde voor de bevolking de bittere pil en handelde in haar oorlogsberichten over een strategischen terugtocht. Men had Servië nog niet flink willen aanpakken, daar men eerst in Rusland moest optreden. De tocht naar Servië was slechts een demonstratie geweest, een strafuitvoering, een militaire wandeling.

Men had eenvoudig de Servische mobilisatie in de war gestuurd, al de krijgsplannen overhoop geworpen... en de bevolking te weenen geloorde dat gewillig.

Had Oostenrijk dus een gevoeligen klap gekregen, vermetigd was het natuurlijk nog niet.

Al spoedig bereidde het een tweeden aanval tegen de door het rijk zoo verachte natie voor. Doch zooals naar gewoonte, ging dit alles zoo traag in zijn werk, dat Servië zijn veel machtigeren nabuur voor was en in de eerste dagen van September zelfs een offensief begon.

Den 5ⁿ September drongen hun troepen over de Save. De divisie Timok (1) nam Mitrovitza, maar moest voor een overmacht de plaats weer opgeven.

Evenmin konden ze zich te Semlin handhaven, dat ze een wijle in hun macht kregen. Het zwakke leger zou weinig kunnen uitvoeren in de uitgestrekte Hongaarsche vlakke, hoe verleidelijk deze zich daar ook uitstreckte.

Beter kon het in de bergen opereeren en in Boven-Bosnië maakte de linkerflank dan ook betere vorderingen. Drie kolonnen rukten uit Baina-Bachta, Ouvatz en uit het Noorden van Montenegro naar Serajewo over Vlasenitza, Vichegrad en Fotcha op.

Montenegro bood daarbij hulp. Den 7ⁿ Augustus deelde immers de regering van Montenegro den Oostenrijkschen gezant te Cetinje mee, dat het zich met Oostenrijk-Hongarijë in staat van oorlog beschouwde.

Zijn troepen bezetten toen reeds Bosnië-Herzegowina.

Montenegro, welks onafhankelijkheid in 1878 erkend werd, is een koninkrijkje van slechts 300,000 inwoners.

Het is een wild bergland, met een bevolking van herders en alleen in de dalen kan men landbouw uitoefenen. Er is bijna geen nijverheid, weinig handel en het wegensstelsel laat er veel te wenschen over.

De hoofdstad Cetinje is kleiner dan menig Belgisch dorp en bezit nog geen 5000 zielen.

De Serviërs moesten echter die aanvankelijke voordeelen opgeven, toen de Oostenrijkers een tweede offensief begonnen.

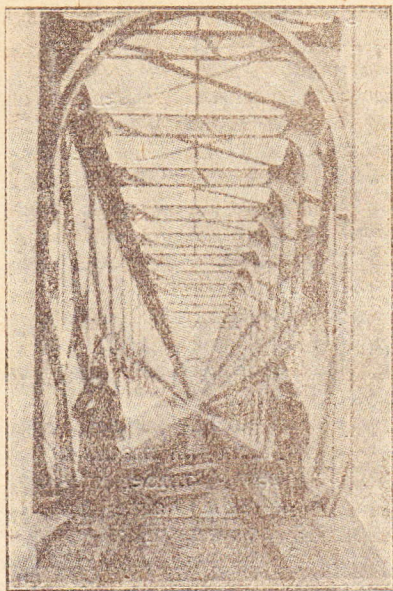
Bij Ratcha rukten, dezer 8^e en een deel van het 9^e korps over de Save, maar de troepen werden teruggeslagen.

Het ander deel van het IXe korps kon bij Bosut even in de vlakke van Matchva verschijnen, doch moest na een onstuimige bestorming door de Serviërs weer naar den Hongaarschen oever wijken.

In den nacht van den 8ⁿ op den 9ⁿ September hernieuwden de Oostenrijkers hun pogingen bij Tserna-Bara.

Een ganschen dag werd er zwaar gestreden. De vijand zag zich genoodzaakt opnieuw te wijken en moest over een enkele brug over de

1) De Servische divisies worden niet met een nummer doch met een aardrijkskundigen naam aangeduid als: Drina, Donau, Morava, Vardar, Monastir, enz.

De groote brug over de Donau te Belgrado.

rivier. Hier hadden vreeselijke tooneelen plaats. De vluchtende scharen verdrongen elkaar en de Serviërs vernietigden de achterhoede.

Zuidelijker bij Liubovia slaagden Oostenrijksche keurtroepen er in zich op den rechteroever der Drina te handhaven. Hun front breidde zich voor de bergketen van Gautchevo, de vlakke van Kroupanie en Petzka uit, maar gedurende twee maanden werden ze door den heldenmoed der Serviërs in hun stellingen vastgehouden.

Dag aan dag hadden er aanvallen en tegen-aanvallen plaats. Woedend dikwijls was de worsteling. 't Bleef echter een schommelen der lijn, het nemen en 't verliezen en 't hernemen van een loopgraaf, een bergtop, zonder dat beide partijen blijvende veroveringen deden.

Maar in begin November moesten de Serviërs terug trekken en wel door gebrek aan munitie. Zuinig moesten zij hun voorraad verdeelen en ze waren machteloos tegen den overvloed van projectielen waarmee de vijand hun posities beschoot.

Dien terugtocht met al het lijden der Servische natie, met de gruwelen door Oostenrijk in het kleine land gepleegd, beschrijven we naderhand.

Een zware tijd brak nu voor Servië aan.

LXI.

DE OORLOG TER ZEE.

Laten we ook eens nagaan wat er in die dagen op de zeeën was geschied.

Hoeveel schepen vernamen daar op den Oceaan het oorlogsnieuws. Ik wil hier beginnen met een merkwaardige passage van den bekenden Italiaanschen oorlogskorrespondent Luigi Bar-

zini, van wien we vroeger reeds een en ander aanhaalden uit zijn boek «Scènes de la grande guerre.»

«Het was nacht op den Atlantischen Oceaan.

De Alphonse XIII, waarmee ik reisde voer rustig, den weg van Mexico naar Santander volgende.

De helderheid van den door de maan verlichtten hemel, de kalmte der wateren, verlokte ons om 't oogenblik van het slapen gaan in de doffe hutten steeds maar uit te stellen. Gedempte klanken van een gitaar en weemoedige liederen kwamen van den voorsteyen waar Spaansche emigranten zaten, die naar hun vaderland terugkeerden en van dat land zongen.

Bij het over en weer wandelen op de brug zagen we door een verlicht raam de radio-telegrafist in zijn kabien, met het toestel om het nood.

De «Gazet» kwam aan, dat wil zeggen de reeks lakonische dagelijksche berichten, die het vasteland elken nacht naar de schepelingen zendt, om hen te verstrooien.

Hij schreef langzaam onder het geheimzinnig diktaat.

Nu en dan, als wij hem werkloos zagen in de oogenblikken van stilte vroegen we hem de eerste nieuwsjes.

«Och niets, Engelsch-Amerikaansche feesten te Londen, om ik weet niet wat te vieren partijen base-ball te New-York, onderscheidingen aan den onder-koning van Kanada, verleend voor het bewijzen van hulp bij een redding.»

Eensklaps richt de telegrafist zich op, als door een veer bewogen en hij bevestigt met een uitdrukking van angst de laatste woorden die hij werktuigelijk heeft geschreven en welke onder zijn verstrooid potlood lettergreep na lettergreep vormden.

«Wat? Wat is er gebeurd?» vragen wij verbaasd over zijn schrik.

«De Europeesche oorlog!» antwoordt hij en leest vijf woorden die door het konflikt tusschen Duitschland en Rusland te vermelden, de ramp der naties liet voorzien.

Dan doet hij ons teeken te zwijgen, hij gaat weer zitten en luistert gereed om te schrijven en speelt ongeduldig met zijn potlood.

Maar niets komt er meer. De werelddeelen hadden elkander niets meer te vertellen.

En deze onverwachte stilte, deze diepe stilte, deze plotselinge verdwijning van elk ander belang buiten de aankondiging van den grooten oorlog, heeft bij ons den indruk verwekt van een ontzaglijke vrees over de aarde, van een schorsing in het leven der volkeren.

De wereld sprak niet meer, zij lag te luisteren. Bij de morgenschemering doemt aan den einder een trans-atlantieker met twee schoorsteenen op. Hij was buiten elken weg, hij koerste naar het zuiden, hij vluchtte.

Hij ontvluchtte Frankrijk en Engeland, waar hij heen moest, hij ontvluchtte het gewapend Europa, hij ging misschien naar de Balearen met zijn lading goederen, en menschen, om daar een onzijdige wijkplaats te zoeken.

De terreur begon over de zeeën te heerschen.

Groot-hertog Nikolaas, overste van het Russische leger.

De draadloze telegrafie bracht aan de schepen slechts bevelen tot vluchten over in 't Duitsch, in 't Fransch, in 't Engelsch, in cijferschrift.

« Richt u met allen spoed naar de meest nabije neutrale haven ! »

Tientallen boodschappen waren op zoek naar varende transatlantiekers, als het geroep van herders tot een verstrooide kudde.

Schepen, die onder stoom lagen om te vertrekken, mochten het anker niet lichten. De meest drukke scheepvaartlijnen werden afgesneden, de zeehandel geschorst, de gemeenschap over den oceaan lag eensklaps stil.

En in dezen angst had men een voorgevoel van de algemeene botsing.

Elk oogenblik konden oorlogsschepen uitgestuurd worden op jacht naar hun prooi.

Velen waren al op de achtervolging, gereed om te gehoorzamen aan het bevel « Verover. »

Tegen den middag stoomen in de verte, op tien of twaalf mijl van ons twee kruisers voorbij.

De Alphonse XIII haast zich om de groote Spaansche vlag te hijschen, die der feestdagen en ze meldt haar naam : Zij antwoordt alvorens ondervraagd te worden, want zij ook heeft vrees.

Deze vreedzame burgerschepen verkeerden ongeveer in den toestand van menschenmenigten onder welke het gerucht loopt dat er leeuwen uit een beestenspel ontvlucht zijn.

Ontsnapte leeuwen of die ontsnappen zullen zijn er nu overal. De groote mogendheden hebben patroeljen kruisers, eskaders die alle wateren bevaren, het zijn de bewakers der koloniën, de politiemannen van het handelsverkeer, en eensklaps werpen in de Chineesche zoowel als in de Caraïbische zee die politiemannen zich op den handel der tegenpartij.

De oceanen worden ontvolkt. Er is alleen plaats voor de schepen die op hun flanken met kanonnen bezet eenige duimen pantserplaten bezitten en voor de neutrale vaartuigen (1) ; welke in zulk een klein aantal zijn.

Twee dagen na de eerste oorlogsverklaring vul

den vijftig transatlantiekers de haven van Tenerife, en evenveel lagen er te Las-Palmas. De ree de van Vigo werd insgelijks bezet en Lissabon was een andere vluchthaven.

Maar nauwelijks scheen het dat Portugal ook in het konflikt zou geraken of de bodems spoedden zich naar een veiliger oord.

Geen hoekje is er zeker meer.

Japan mobiliseert zijn vloot. Met welk doel ? (1).

Zoo schetste Barzini zijn ervaringen op zee.

Veel Engelsche visschers die in de Noord-Zee, vooral in het Oostelijk deel op vangst waren, werden door de Duitschers opgepikt en naar een hunner havens gevoerd. Britsche schepelingen konden uit Duitsche havens niet meer vertrekken en werden in de eerste Augustusdagen geïnterneerd.

't Zelfde gebeurde met Duitschers in Engeland.

Maar voor veel Deutsche scheepsgezagvoerders vooral van de groote lijnen, kwam die oorlog toch niet zoo onverwacht. Ze hadden 't altijd over den Krieg.

Een Belgische loods — en ook van anderen hoorde ik dergelijke mededeelingen — vertelde me 't volgende :

« Zekeren dag bracht ik een Duitscher uit zee den Scheldemond binnen. De kapitein had de champagneflesch te veel aangesproken en was buitengewoon spraakzaam toen hij naast mij op de brug kwam staan. We voeren voorbij Vlissingen. 't Was er juist feest en aan de gevels der hotels en huizen op de Scheldeboulevard langs de rivier hingen de vlaggen. »

« Loods, waarom vlaggen ze daar ? » vroeg de Deutsche kapitein.

« De Koningin van Holland verjaart vandaag, » antwoordde ik.

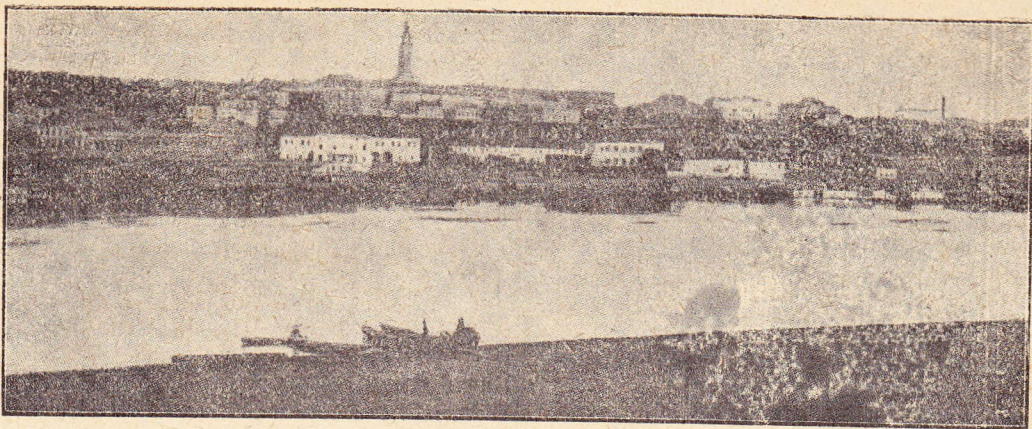
« Ach so ! Dat zijn Hollandsche vlaggen hé ! » hernam hij. « Welnu loods, 't zal niet lang meer duren of daar hangen Deutsche vlaggen. Geloofte ge me niet ? En ginder — hij wees naar onze kust — ook ! Want loods, de Krieg moet en zal komen en men kan hem niet lang meer uitstellen en dan worden de Duitschers baas van de wereld. »

Ge zult zeggen dat het dronkenmanstaal was. O, neen, hier mochten we weer aan de spreuk denken, dat kinderen en dronkaards dikwijls de waarheid zeggen. In nuchteren toestand zou die kapitein misschien beter op zijn woorden gepast hebben. Maar ook nuchtere kapiteins hadden het dikwijls over den Krieg.

En op de schepen zagen we al, hoe de Duitschers voor hun oversten in alles zouden buigen. Ze kromden zich onder hun zoogenaamde discipline.

1) Na den Russisch-Japanschen oorlog was er een diplomatisch verbond gesloten tusschen Engeland en Japan. Den 15ⁿ Augustus 1914 zond Japan aan Deutschland een ultimatum, met den eisch zijn schepen uit de Japansche en Chineesche wateren te halen of ze te ontwapenen en binnen een maand het gebied van Kia-Tchéou te ontruimen.

1) Ook deze werden al spoedig geweerd.

Zicht op Belgrado.

Als aan boord de kapitein met het verkeerd been uit het bed stapte, gar hij zijn eersten officier een uitbrander; deze wreekte zich door den tweeden een snauw toe te dienen, en de tweede bracht het op den derden over. De derde schold den bootman uit en die weer een matroos, de matroos gaf den scheepsjongen een klap en deze eindelijk toonde ook weer zijn gezag door den hond met een schop over 't dek te jagen.

Ik heb op Duitsche schepen matrozen zien afrossen zooals geen Belg, Hollander of Engelschman het verdragen zou hebben. Eens lagen er Duitsche oorlogsschepen te Vlissingen. Een luitenant kwam aan wal; de Duitsche schilwacht groette niet vlug genoeg en kreeg van zijn overste een klap in zijn gezicht, en de man stond dan nog eens zoo stram.

« Dat moest je met ons eens probeeren ! » riep een Hollandsch Jantje van een daar liggende torpedoboot. « Je zou het geen tweede maal meer wagen. »

Zoo was de discipline der Duitschers die er zich zelf op beroemden.

De Duitschers hadden nu dus hun Krieg en bouwden groote verwachtingen op hun vloot. We zullen later hooren welk een rampen ze op zee verwekt hebben, maar steeds op verraderlijke, loensche wijze, terwijl het gros van hun vloot veilig opgesloten lag.

Al eer we verder over de gevechten ter zee spreken, zal het niet nutteloos zijn eerst even de soort van oorlogsschepen te beschouwen. In ons land weten we eigenlijk weinig van een vloot.

Een oorlogsschip is in het algemeen de naam van een grooter of kleiner vaartuig, voerende de vlag van den eigen Staat, en bestemd om den vijand te bestrijden te water.

Een slagschip is een oorlogsschip, dat alleen of in vereniging met anderen aan een zeeslag kan deelnemen; de zwaarte van bewapening en de grootte kunnen duizenden tonnen waterverplaatsing verschillen, toch blijven zij in dezelfde klas gerangschikt; voorwaarde is, dat het schip geheel gepantserd is en tot de grootste oorlogsboms behoort. Het bekendste Engelsche type van deze grootste klas noemt men « dreadnought », naar het eerste slagschip van dien naam.

Een pantserschip is van kleiner afmeting en heet de zijden gedeeltelijk bedekt met een gordel van pantser-platen, vroeger van ijzer, van staal en ijzer (compound), thans van genard nikkelstaal, opdat zij zoo mogelijk ondoorringbaar zouden zijn voor de vijandelijke projektielen, als puntkogels en granaten. De allereerste pantsers waren 11 cm. gesmeed ijzer. Dreadnoughts hebben 27 1/2 cm. gehard nikkelstaal, afnemende tot 15 cm. vooruit en 10 cm. van achter uit. Een pantser behoeft niet het geheele schip te beschermen, zoo het slechts de vitale deelen, de machines en ketels, den kommando-toren, de geschutstorens en kazematten, waar ook kanonnen zijn opgesteld, beschermt. Gewoonlijk reiken de pantserplaten 2 1/2 meter boven en onder de waterlijn.

Een pantserkruiser is een snelloopend pantserschip. Terwijl een slagschip 18 tot 20 mijl loopt, is de snelheid van dit type schip veel hooger, aangezien het den vijand en de koopvaarders moet kunnen vervolgen.

Een pantserdek-kruiser is daarentegen ongepantserd, tamelijk licht gewapend en alleen van een pantserdek voorzien; dit is een stalen dek van 5 tot 7 cm. dikte, over het geheele schip ter hoogte van het tusschendeck, dat zooveel mogelijk ketels en machines, maar vooral de granaat-hokken, kruikamers, torpedo-werkplaatsen, en torpedo-kamers beschermt. Dit schip is langzamerhand overgegaan in den gepantserden kruiser, met pantserdek en boord, en geschutpantser, voorts met veel zwaarder geschut. En daar ook aan het moderne pantserschip groote snelheid wordt gegeven, is het vroeger zoo kenmerkende onderscheid tusschen pantserschip en pantserkruiser, n.l. de snelheid, onduidelijker geworden en is de kollektieve naam « pantserschip » de beste naam voor al dit soort oorlogsschepen, slagschepen inbegrepen.

Bovendien worden snelvarende passagierbooten en vrachtvaarders door het marine-bestuur in dienst genomen, vervolgens met geschut bewapend, om bij de oorlogsvloot dienst te doen; gewoonlijk zijn zij aangewezen voor verkennerswerk en het jachtmaken op verdachte vijandelijke vaartuigen.